

ЧЕРНІГІВСЬКЕ ВОЄВОДСТВО

— адм.-тер. одиниця *Речі Посполитої*. Існувало де-факто 1635—48 і 1651—52, а де-юре — 1648—1795. У період існування де-факто центром *воєводства* був *Чернігів*.

Творення воєводства на Чернігово-Сіверщині розпочалося, коли коронаційний сейм ухвалив рішення про створення Черніг. повіту. Успішне звільнення з-під моск. контролю Новгород-Сіверщини (унаслідок *польсько-російської війни 1632—1634*) відкрило можливість поширити повітовий устрій (див. *Повіт*) і на неї. Це було закріплено схваленням сеймом 1635 «Ординації Чернігівського воєводства». Вона встановлювала право для *шляхти* воєводства проводити *сеймики*, обирати 4-х послів на *вальний сейм*, 2-х депутатів до *Коронного трибуналу*, запроваджувала посаду *воєводи*, дозволяла роботу *городських судів* і *земських судів*. Воєводству була надана червона хоругва із двоголовим білим ор-

лом, убраним у золоту корону. Ч.в. відносилося до «українських» воеводств Речі Посполитої, у зв'язку з чим на його територію поширював свою дію Волин. статут (див. *Статути Великого князівства Литовського*). Воеводство фактично існувало до червня—липня 1648. Після укладення *Білоцерківського договору 1651* на його територію повернулися королів. адміністрація й органи шляхетського самоврядування. Відновлення козац. юрисдикції відбулося наприкінці весни 1652. Ще одна спроба кер-ва Речі Посполитої повернути воеводство до складу д-ви припала на кінець 1663 — поч. 1664. Але внаслідок т. зв. задніпровської експедиції (у ході *російсько-польської війни 1654—1667*) встановити контроль над Чернігово-Сіверщиною не вдалося. Із цього часу воеводство існувало лише формально — призначалися урядники, обиралися на «екзультанських» (вигнанських) сеймиках послы на вальний сейм і депутати до Коронного трибуналу. Так тривало аж до останнього поділу Речі Посполитої 1795 (див. *Поділи Польщі 1772, 1793, 1795*).

Територію воеводства успадкувало від *Сіверського князівства*, але новий статус зумовлював чітке визначення кордонів. У результаті поетапного розмежування, здійсненого між Річчю Посполитою і Рос. д-вою протягом 1634—47, склався сх. кордон воеводства, який розпадався на 3 ділянки: трубчевську, комирицьку і пугивльську. Перша проходила від болота Розділець поблизу р. Судость (права прит. Десни, бас. Дніпра) до злиття р. Мала Уліця з Улицею (права прит. Знобівки, лівої прит. Десни). Комирицька ділянка тягнулася від Улиці до впадіння р. Сопич у р. Клевень

(права прит. Сейму, бас. Дніпра); Путивльська — течією Клевені, далі — вододілом Сейму (прит. Десни, бас. Дніпра) і Сули (прит. Дніпра). Кордон із *Київським воеводством* фактично повторював складену в 1620—30-х рр. межу, що визначалася вододілом Сули й Хоролу (прит. Псла, бас. Дніпра), течією Удаю (прит. Сули, бас. Дніпра) та межами Остерського і Любецького староств. Напередодні 1648 цей кордон відкорегували: Роменську волость передали до складу Київ. воеводства, а м-ко Козар (нині с. Козари Носівського р-ну Черніг. обл.) з округою — навпаки до складу Ч.в. Визначення кордону з *Великим князівством Литовським* не проводилося. Його лінія орієнтувалася на ліві притоки Сожу (прит. Дніпра; Немильна, Терюха), доливи Снові (прит. Десни, бас. Дніпра; Смяч, Мостиша, Страгива, Ревна), далі повертала на північ, перетинаючи течії правих приток Судості (Вабля, Буйна), зрештою сягала впадіння річки Коста до Судості.

Воеводство поділялося на 2 повіти: Чернігівський і Новгород-Сіверський. Зафіксовано проведення у воеводстві 4-х різновидів сеймику: передсеймового, реляційного, депутатського і елекційного. На кінець 1635 була заповнена земська ієрархія Чернігівського, а на початок 1639 — Новгород-Сіверського повіту. Система судочинства узгоджувалася з прийнятою в Речі Посполитій. Згідно з *конституцією сеймовою 1633* засновувався земський суд у Чернігові, а за воеводською ординацією 1635 — у *Новгороді-Сіверському*. Крім цього, продовжував діяти комісарський суд (див. також *Комісарський суд та межові судді*), який вирішував суперечки між шляхтою щодо земельних володінь, відбираючи в земських судів левову частину справ. На рішення комісарського суду, так само як і земського, можна було апелювати до Коронного трибуналу і сеймового суду. Діяльність *підкоморських судів* також суттєво обмежувалася функціонуванням згаданого комісарського суду, а з 1638 — спец. комісією, створеною за рішенням вального сейму для встановлення чітких меж між *королівцями* та ленними володіннями

шляхти. Найбільш дієвими судово-адм. інституціями у воеводстві були гродські суди. У Чернігові гродський суд розпочав діяти найпізніше в 1-й пол. 1635, а в Новгороді-Сіверському — на поч. 1636. Обслуговували гродські канцелярії ті ж *возні*, що й земські.

З поширенням на регіон воеводського устрою він цілковито увійшов до податкової системи Речі Посполитої. Осн. податком, який збирали із шляхетських підданих до коронного скарбу, було *подимне*. У цілому з визначених скарбом сум цього податку Ч.в. в 1640-х рр. реально сплачувало 80—90 %, що було середньостатистичним показником для всієї Речі Посполитої. Двічі на території воеводства (1637 і 1638) збирали *чопове*. Оскільки в королів. маєтностях у Ч.в. не було проведено *люстрації*, то їх держателі (старости; див. *Староство*) не сплачували ні кварта, ні т. зв. нової кварта. Відкриття у квітні 1644 митних пунктів у *Ромнах, Конотопі, Ніжині, Батурині* й Чернігові дещо підвищило відсоток зібраних у регіоні *ефекти* (ввізного мита) та *індукти* (ввізного мита).

Ч.в. було створено за зразком «українських» воеводств, для яких були характерні окреме право та рус. діловодна мова. Це свідчило про поступове усвідомлення місц. шляхетською спільнотою регіональних інтересів укр. шляхти, які визначали на вальних сеймах Речі Посполитої політ. позицію Київ. воеводства, *Волинського воеводства* та *Брацлавського воеводства*.

Літ.: Jablonowski A. Gospodarka polska na Zadnieprzu siewierskiem. «Przegląd Historyczny», 1915, t. 19, zes. 1; Василенко М. Правне положення Чернігівщини за польської доби (1618—1648). В кн.: Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали [Записки Українського наукового товариства, т. 23]. К., 1928; Godziszewski W. Granica polsko-moskiewska wedle pokoju polanowskiego (wytyczona w latach 1634—1648). В кн.: Prace Komisji dla atlasu historycznego Polski, zes. 3. Kraków, 1935; Кулаковський П. Інтеграція Чернігово-Сіверщини до складу Речі Посполитої (1618—1635). «Вісник Львівського університету: Серія історична», 2003, вип. 38; *Його ж.* Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618—1648). К., 2006.

П. М. Кулаковський.

Будинок
Чернігівського
єпархіального
братства,
де зберігались колекції
Чернігівського
єпархіального сховища
старожитностей.
Поштівка
1910-х років.

